

TELEGRAFUL ROMAN.

Apare Marția, Joia și Sâmbăta.

ABONAMENTUL:

Pentru Sibiu pe an 7 fl., 6 luni 3 fl. 50 cr., 3 luni 1 fl. 75 cr.
Pentru monarhie pe an 8 fl., 6 luni 4 fl., 3 luni 2 fl.
Pentru streinătate pe an 12 fl., 6 luni 6 fl., 3 luni 3 fl.

Pentru abonamente și inserțiuni a se adresa la
Administrațiunea tipografiei arhidiecezane Sibiu, strada Măcelarilor 47.
Correspondențele sînt a se adresa la:
Redacțiunea „Telegrafului Român”, strada Măcelarilor Nr. 30.
Epistole nefrancate se refușă. — Articuli nepublicați nu se înapoiază.

INSERȚIUNILE:

Pentru odată 7 cr., — de două ori 12 cr., — de trei ori 15 cr. rëndul cu litere garmond — și timbru de 30 cr. pentru fie-care publicare.

Sibiu, 30 Octombrie 1885.

S'au pornit într'o direcțiune lucrurile în statul nostru, și acuma nu mai există putere spre a le opri în mersul lor. Direcțiunea aceasta este greșită, despre aceasta sunt convinși și maghiarii mai pricepători de lucru, și la ocașuni date ei o și mărturisesc, n'au însă curajul să se opună curentului, deoarece și tem popularitatea, care numai pe căi nenaturale, măiestrite, se mai poate susține.

S'a maghiarisat întreaga administrațiunea publică, maghiarisat justiția, despre comunicațiune nici nu mai vorbim, deoarece în diariul „Magyar Polgár” de ieri cetim un articol la locul prim, în care amplotații dela calea ferată sunt ridicați până la ceriu, nu doară pentru serviciile prestate în interesul comunicațiunii, ci pentru zelul lor dovedit față cu reușirea de maghiarisare, zel unic în felul său, ale cărui fructe sunt înființarea unei scoale ungurești în apropierea Clușului.

Seclul nostru a fost foarte bogat în boale lipicioase, un fel de nebunie a cuprins acuma pe cei ce poartă opiniunea publică în statul nostru, este adecă mania maghiarisării, care grasează astăzi în întreaga țară spre dauna cea mai mare a pacinicilor cetățeni.

E mirare ce contrast există între politica internă dintre Cis- și Transilvania, și cumcă e posibil un asemenea contrast în politica internă a unei monarhii, mintea sănătoasă nu și-o poate explica.

Vedem adecă, că în cealaltă parte a monarhiei puterea publică din stat împarte dreptatea pentru toți cetățenii fără osebire de naționalitate. Măxima guvernului de dincolo este: dreptate pentru toți, egalitate pentru fie-care naționalitate, egalitate pentru fie-care confesiune, căci numai așa este asigurată existența monarhiei.

Din protivă stă lucrul la noi.

Dreptatea pentru toți, egalitatea pentru fie-care naționalitate, fie-care confesiune este ruina monarhiei. De aceea nouă ne treuie unitate și numai unitate. În justiție nu se suferă decât limba maghiară. Se judecă bietul om fără a ști de ce este vorba. Am fost martori în un proces criminal, și s'a turburat toate simțirile minții și ale inimii noastre, vedând pe bietul delincent în turburarea sa sufletească cum privea la judecatori fără a ști ce-i va fi soarta. Și precând judecatoriul pronuncia cuvântul: moarte, ștreang, bietul om poate credea că se vorbește despre deosebită grație.

O asemenea tortură în veci n'a trecut preste capul nostru, și am venit la convingerea, că nu mai

este permis să fii om, și aceasta spre a-ți da silința să înțelegi motivele exclusivismului limbistic în fața furcilor.

La administrație asemenea se purcede, așa în toate ramurile vieții publice.

Dincolo egalitate în numele Maiestății Sale împăratului, aici exclusivism tot în numele Maiestății Sale.

Unul și acel monarch și aici și acolo. Binele unei și aceleași monarhii și aici și dincolo, și totuș direcțiuni cu totul opuse, aceasta nu poate intra în capul românului.

Dilele acestea s'a desbătut starea internă a Bosniei în comisiunile esmise de delegațiuni. Cu această ocașie ministrul de finanțe Kállay a spus, că acolo există cea mai perfectă egalitate. Mai mult, pentru slavii de acolo se tipăresc cărțile cu două feluri de litere, cele române și cirilice.

Așa face statul cu provinciile ocupate, cari stau sub souzeranitatea Turciei.

La noi statul în exclusivismul său merge așa de departe, încât nici cele mai indispensabile acte nu se tipăresc și în limba română, așa la contracte, așa la citațiuni judecătorești, ba ce e mai mult, această procedură se observă chiar și la blanchete pentru date statistice.

Înțelegem până la un punct oare-care tendențele urmărite prin asemenea condamnabil exclusivism.

Salus rei publicae la noi este unitatea națională, spre care ținesc toate mișcările în statul nostru. Unitatea națională se poate ajunge numai prin limbă, căci nime nu poate fi bun patriot în limba sa maternă, patriotismul este exclusivul monopol al limbii maghiare.

Justiția, administrațiunea, comunicațiunea, — toate sunt în mâna statului, care face deci cea ce pretinde unitatea națională.

Lipseau scoalele confesionale, înse și pentru acestea s'a ingritit.

A mai rămas biserica.

Di de di ne sosesc plângeri dela preoți de ai nostri. Organele statului pretind date statistice, și preoților nostri li se prezintă blanchete numai în limba ungurească.

Conflictul este gata. Stăm în fața unui act de violență unic în felul său. Puterea publică ăice: trebuie să faci, noi ăicem: ne este preste puțință, deoarece nu putem. Pentru noi acele rubrici sunt lucruri neesistente, căci noi nu știm ce stă scris acolo.

Este interesul statului să aibă date statistice esacte, sau doară caută parii, cari pun stavilă unității naționale?

Noi nu putem ști.

Una am voi. Să avem cel puțin dreptul a ne mira de forța unui organism, în a cărui jumătate puterile sunt centrifugale, ear în cealaltă ele sunt centripetale, să avem dreptul a ne mira de vitalitatea acestui organism, și de privescerea, ce prezentează el privitorilor neinteresati.

Revista politică.

În Viena s'au început deja conferințele dintre ministrii austriaci și ungari asupra pactului comun pentru tarifele vamale și legăturile comerciale, ce are să fie înoit în anul acesta.

Pân' acum încă nu s'au ivit greutăți mai însemnate între cele două părți ale monarhiei, numai în privința politicii vamale se crede, că o înțelegere nu va fi cu puțință, cel puțin nu încurând.

Conferința ambasadurilor s'a întrunit în sfârșit la Constantinopole după multele amânări din săptămâna trecută. La ședințele ei participă chiar numai plenipotențiarii puterilor, cari au luat angajamentul de a păstra secretul pertractărilor conferinței, și astfel pe lângă tot interesul cu care privește Europa către Constantinopol, despre decursul pertractărilor n'a eșit încă nimic pozitiv la lumina zilei.

În tot cazul vr'o hotărîre definitivă asupra vr'unei cesiuni nu s'a putut lua, căci dacă s'ar fi făcut aceasta, ea n'ar fi putut rămânea tănuită. În genere judecând după ținuta puterilor, se pare, că conferința nici nu va putea aduce o altă hotărîre decât aceea, care va decreta restabilirea *status quo ante*.

Atâta s'a accentuat acest principiu și atâta pond s'a pus din toate părțile — oficiale și ofici-oase — pe el, încât par'că lumii nici nu i ar putea veni la socoteală vr'un decis de altă natură.

Ori și cum ar fi însă, un lucru stă: că conferința va fi numai o sfortare fără nici un efect, dacă în timpul conferințelor ar trece sârbii granița bulgară și ar porni războiul, pentru care se pregătesc de atât amar de timp. În cazul acesta s'ar trage o dungă preste toate hotărîrile ambasadurilor și cine știe ce s'ar mai putea întempla.

Ear posibilitatea aceasta de prezent încă nu e eschisă. Drept dovadă servească telegrama Agenției Havas pe care o publicăm la alt loc, în care se spune, că Sârbia caută a cut tot din adinsul

FOIȚA.

Căderea lui Mihai Viteazul.

(Conferință ținută în sala Ateneului în ziua de 18 Octombrie de d. A. D. Xenopol în folosul loteriei Ateneului.)
(Încheiere.)

Accastă nespūsă nevoie de bani a lui Mihai îl împinse la o împilare foarte pronunțată a țeranilor din Muntenia, ce au suferit și sub acest luceafăr al domnilor români mari asupriri, ca și pe timpul înaintașilor sei. Pe boieri trebuia să-i cruțe, căci el fiind adese-ori dus din Muntenia, avea trebuință a-i mântuina în credință cătră el, pentru a nuși spori greutățile prin o rescoală a boierilor. De aceea și vedem pe Mihai întărind și consfințind aședământul șerbirei țeranului, dispunând prin un brisov al seu, ca ori cine va fi român adecă șerb, să rămână vecinic în această stare, care pe unde se va afla. Astfel acest mare militar, în loc de a îndrepta starea poporului de jos, de a ridica condiția economică a țeranului, de a-i ajuta să-și recapete sau cel puțin să-și păstreze proprietatea sa, pune pe șerbirea lui de fapt pecetea dreptului și și taie astfel el singur sprijinul de sub picioare, îndepărtând din armata lui tocmai acele elemente, cari făcuse mărirea țerilor române pe timpul lui Stefan cel Mare, Vlad Tepeș și Mircea cel bătrân — clasa proprietarilor mici — adevărata temelie și puterea unui stat. Dar putea el să facă altfel? Timpul îl grăbea și nu-i lăsa răga-

zul reformelor, chiar când ar fi avut de gând să le îndeplinească. De aceea în istorie se nu tragem atâta pe oameni pentru faptele lor, cât se căutăm ale înțelege.

Superioritatea lui Stefan cel-Mare asupra lui Mihai Viteazul nu stă în geniu militar, pe care-l aveau ambii într'un grad neasemănat, ci în elementele, din cari se compuneau armatele lor. A lui Stefan cel-Mare în majoritate din moșneni de țară, a lui Mihai Viteazul din legegii străini. De aceea și vedem, că silințele lui Stefan cel-Mare sunt încununate de izbândă; el lasă la moartea lui Moldova neatârnată, pe când ale lui Mihai dau toate de greși și când densusul dispare dintre vii, Muntenia e călădută în indoita vasalitate a turcilor și a nemților. Cu cât e mai sănătos poporul, cu atâta sunt mai mari generalii și politiciii sei. Poporul român era încă nelovit pe timpul lui Mircea cel-Bătrân și Stefan cel-Mare, de aceea și acești doi domni îi scăpară onoarea și existența lui. Pe timpul lui Mihai o boală cumplită începuse a-i roade măruntaiele sale, degradarea țeranului, căderea lui în lanțurile robiei, care trebuia să atragă numai de cât după densa și cea a țerei, în care trăia.

Mihai Viteazul a contribuit foarte mult la căderea țeranului român și acest păcat, pe care l'a recunoscut pentru prima oară Bălcescu în domnia eroului român, este o pată, pe care numai inima sa cea neasemănat de mare și uriașele sale planuri pot până la un punct să o mai steargă de pe figura sa.

Mihai Vodă anume în nevoia sa de bani, pentru a-și plăti instrumentele izbândilor sale, oștirile sale mercenare, impunea adese-ori satelor răzășesci niște dări, pe cari acestea erau în neputință să le răspundă, și Mihai atunci le lua satele ca domnesci, reducând locuitorii lor, liberi până atunci, la starea de șerbi, rumâni, cum se ăicea pe acele vremuri.

Mai multe documente constată acest trist și regretabil fapt. Astfel în unul dela Radu Mihnea din 1613 aflăm, că Mihai Viteazul, aruncând asupra moșnenilor din satul Apele-Vii o dare de 50,000 de aspri, pe care densusii nu o putuse plăti, luase acest sat ca domnesc, făcându-i pe moșneni vecini. Acest sat Mihai Viteazul îl dă apoi de zestre ficei sale Florica la măritarea ei cu Preda postelnicul. În timpul însă a fugei lui Mihai la împăratul Rudolf, intrând Valachia în stăpânirea lui Simion Movilă, dușmanul cel mai neîmpăcat al lui Mihai Viteazul, moșnenii aduc domnului bani adunați de ei aspru cu aspru până la suma de 70,000, cu care răscumpără înapoi satul lor din șerbirea, în care îl aruncase Mihai. Postelnicul Preda reclamă însă acel sat dela moșnenii ce-l rescumpărase ca zestre a soției sale și procesul vine la judecată înaintea lui Radu Mihnea, care cunoaște dreptatea țeranilor, intru cât, cum spune documentul, aceștia nu puteau rămânea „și fără de pământ și cu aspri dați.”

Un alt document publicat acuma de curând arată, că Mihai Viteazul ar fi cumpărat un sat Sur-

„casus belli“ și a atacat deja posturile bulgare, trecând granița.

Dacă este scirea aceasta adevărată, stăm în fața unor nouă și grozave complicațiuni, al căror sfârșit ați încă nimeni a le prevedea nu poate.

Cu cât se apropie mai mult timpul de deschiderea a camerei franceze, cu atât încep a simți republicanii mai mult trebuința de a se uni într'un singur partid, neputându-se altfel susține nici un fel de ministeriu. Neunirea fracțiunilor republicane ar trage după sine o perpetuă criză ministerială, care ar zdruncina și altfel republica destul de zguduită până în temelii ei.

Dintre radicali Lockroy este, care stăruie mai cu înțelegere asupra lucrului și și-a ridicat cuvântul în diferite rânduri în presă și în conferințele partidei sale. El doarește, ca în adunarea plenară a republicanilor să se statorească un program comun moderat, ca astfel să se ușureze poziția de tot grea a guvernului. Tot în acest înțeles stăruie și oportunistul Artur Ranc, care pledează pentru actualul „ministeriu de pace.“

„Neue fr. Presse“ publică în numărul său de ieri o epistolă deschisă a espulsatului jidan și literat român Dr. Gaster, adresată către redactorul acelui jurnal.

În această epistolă Dr. Gaster își face în liniamente generale biografia sa și arată că activitatea sa toată și-a oferit-o cauzei române, a cărei literatură a studiat-o într'o mulțime de opuri importante și chiar în prelegerile sale, care le-a ținut ca profesor la universitatea din București. Dr. Gaster susține cu multă tărie, că el n'a scris nici un singur articol politic, de când e în România, și nu numai că n'a stăruit pentru scopuri nepatriotice, dar provocându-se la multe dovezi concrete, arată că a lucrat din toate puterile pentru de a-i crește pe coreligionarii săi în spirit național-românesc. D'aci trece și denunță guvernul dlui Brătianu, arătând cum legea pentru indigenate e o deridere și eludare a deciziunilor congresului din Berlin.

În sfârșit declară dl Dr. M. Gaster, că el cu toate acestea și iubesc și și va iubi în toată viața sa patria, pentru care nu va înceta de a se interesa și lupta.

Curioasă iubire și curios interes într'adevăr, a denunța astfel în ochii lumii țara, pe care o iubim și pentru care ne luptăm!!

Cestiunea insulelor caroline, nici pe departe nu a ajuns — după cum se anunțase într'o vreme — la un desnodământ final. Din protivă se pare, ține „Neue freie Presse“, că în adevăr cei din Berlin au amenințat guvernul din Madrid cu ruperea relațiunilor diplomatice, ba încă prin corespondențele oficiale din Berlin se vorbește chiar despre o conferință în privința carolinilor. Se ține că o asemenea conferință ar fi, până la un punct oare-care, ca o urmare a conferinței pentru Congo și care va avea să stabilească stipulațiuni internaționale asupra dreptului de a face cuceriri coloniale și de teritorii, care nu se află în vestul Africii. Pe ziua de astăzi totul trebuie să se reguleze de conferințe, dar credința despre puterea lor de a face totul bine, a început să se zdruncine chiar și în diplomație.

Agencia Havas aduce următoarea telegramă cu datul de 9 Novembre din Sofia:

Ieri o ceată de 50 soldați sârbi a intrat în teritoriul bulgar aproape de Rakita, în districtul Tîrn. După un mers de 300 de metri, ea atacă postul bulgar ocupat de vr'o zece oameni. Acestia răspunsură la via împușcătura a sârbilor, trăgând numai câteva focuri; un sârb fu omorît.

Bulgarii adăpostiți în posturi nu fură atinși; și în urma acestui atac, căpitanul care comanda compania bulgară făcù să se spună oficerilor sârbi, că va da ordinul să se dea foc de acum înainte asupra ori-cărui soldat sârb, care ar trece din nou granița.

Un alt fapt vrășmaș a fost comis ieri de Sârbi asupra unui alt punct al graniței în districtul Kustendil. Șeful diviziunii din Izvor însoțit de un oficer și de mai mulți călăreți inspecta un post dela granița, când sârbii deteră foc asupra cetei, fără a atinge pe nimeni. Un călăreț bulgar isolat fu în urmă atacat de un soldat sârb. În momentul când călărețul punea mâna pe soldat, acesta lăsă pușca sa și intră în Sârbia.

Se constată de 2 zile, că pe numeroase puncte ale graniței santinelele sârbesci sunt postate pe teritoriul bulgar.

În fața tuturor acestor fapte părerea generală e, că Sârbia caută să producă un casus belli pentru a intra fără veste în Bulgaria.

„Românul“ despre „Kulturegylet“ și maghiari.

Eată ce scrie „Românul“ dându-și samă despre isprăvurile reuniunii de cultură maghiară din Cluș:

Face rău românilor din Transilvania noua societate de cultură maghiară, faimosul „Kulturegylet“ cu ale lui nenumărate încălcări și chinuri, dar le face și bine.

Diarele germane din Pesta și reproducțiunile diarelor române din Transilvania luate de pe diarele ungurești — reproducțiuni pe cari noi le-am dori mai numeroase — ne arată în de ajuns, că agitațiunea provocată de acel „Kulturegylet“ a atras și oprit atențiunea oamenilor de stat dela Pesta asupra adevăratei stări de lucruri din Ungaria, și mai cu seamă asupra românilor, asupra puterii lor de viață și asupra relațiunilor lor cu ungurii din Transilvania.

Sunt adevăruri, cari isbesc atât de puternic pe cei ce se apropie de ele, cu sila sau de bună voie, încât închidă chiar și ochii, nu pot să nu le simtă, dacă nu voiesc să le vadă.

O grămadă mare și neașteptată de asemenea neadevăruri s'au ridicat înaintea oamenilor de stat unguri, înaintea deputaților dela Pesta, mulțămită agitațiunilor și zgomotului furtunos, ce fac în toate zilele membrii societății de cultură maghiară și maghiarisătoare.

Toți acești membrii nu se îndeletnicesc pe toată ziua, de când cu adunările dela Cluș, decât a scoate în cea mai vie lumină relațiunile românilor cu ungurii; dar în același timp, fără ca ei să voiască, prin însăși firea lucrurilor, apar pe aceeași liniă cu aceste relațiuni, toate însușirile și aspirațiunile fraților noștri de dincolo de munți, datorința lor de a propăși pacinic sub ocrotirea legilor și cu egalitatea drepturilor, devotamentul lor pentru casa d'Austria, năsuințele lor continue, stăruitoare, eroice de a se lumina, de a ajunge pe celelalte popoare în drumul civilizațiunei, și mai presus de toate seculara și nestrămutata otărăire ce au avut,

lanul pentru suma de 40,000 de aspri dela mai mulți răzași, cari rămăseră fără îndoială ca vecini pe fosta lor moșie. La prima vedere ne lovesce împrejurarea, că Mihai Viteazul, care era în totdeauna în așa de mare nevoie de bani, să fi întrebuintat o sumă așa de însemnată pentru a o imobiliza într'o moșie și aceasta să fie cumpărată dela niște răzași. O însemnare făcută cu însuși mâna lui Mihai Viteazul în josul acestui document desleagă înse această enigmă. El spune anume: „Io Mihail Voivod dat-am cu cărțile lor de moșii și ale mele de s'au descumpărat dela mine satul Surlanul și mi-a dat aspri 80,000 în Belgrad. Blestem și procleat să fie dela 318 oteți și de mine, când va sparge pomana mea.“ Ce înțeles putea avea această descumpărare, adică răscumpărare a satului moșnenilor din mâinile lui Mihai Viteazul? Se vede de îndată, că pretinsa cumpărare a acestui sat dela moșneni din partea lui Mihai Viteazul pentru 40,000 de aspri ascundea cu totul altă darăveră. Anume Mihai Viteazul aruncând această sumă de 40,000 de aspri asupra satului Surlanul și moșnenii neputându-l plăti, Mihai Viteazul luase satul sub forma unei cumpărături, în care prețul era datorita ce ei nu putuse răspunde. Moșnenii se pun însă pe adunat bani și întâmpină pe Mihai îndată după ce acesta intră în Ardeal și anume în momentul când se afla în Alba-Iulia; dau acestuia suma îndoită a datoriei, pentru care satul le fusese luat, 80,000 de aspri, și primesc dela domn înapoi actul de cumpărătură, cu însemnarea autografă a lui Mi-

hai Viteazul, că moșnenii și răscumpărase satul. D. Tocilescu înțelege altfel acest document: cetind în loc și mi-a dat, și mai dat, scoate înțelesul că Mihai Vodă ar fi înapoiat satul moșnenilor, mai dându-le încă pe deasupra și un dar marinimos de 80,000 de aspri. Interpretarea este invederat greșită, căci mai întâi dacă admitem, că actul lui Mihai Viteazul era un adevărat act de cumpărătură, atunci nu înțelegem ce interes aveau moșnenii să desfacă tocmeala încheiată. Apoi marinimia lui Mihai rămâne cu totul neexplicabilă și ori cât de democrat l'am crede pe Mihai Viteazul, însă nu înțelegem ce motiv l-ar fi împins a da unor țărani fără nici o influență o moșie de 40,000 de aspri înapoi și încă pe deasupra alți 80,000. Dovada însă cea mai evidentă, că interpretarea noastră este singură cu putință, este faptul că tocmai pe atunci, când Mihai se afla în Alba-Iulia, densus era în o mare nevoie de bani și deci nu era în poziție de a fi marinimos față cu moșnenii. Ostașii săi nefiind plătiți, Mihai se roagă în repetite rânduri către împăratul Rudolf, ca să-i trimită cel puțin 30,000 de fl. ajutor bănesc.

Un al treilea document dela Constantin Basarab din 1654 întărește familiei Buzestilor stăpânirea pe 128 moșii parte moștenite, parte cumpărate. Într'aceste se ved vre-o 30 de cumpărături făcute de postelnicul Radu Buzescu de pe la moșneni în zilele lui Mihai Vodă. Spune documentul. „Aceste sate au fost kniji și cu moștile lor de mai înainte vreme. Apoi când a fost în zilele reposatului Mihail

au și vor avea, de a rămâne români, în totdeauna și pretutindeni români.

Aceste adevăruri nu puteau fi tot atât de bine aduse la cunoștința deputaților și diariștilor serioși din capitala Ungariei de dilnicile destăinuri ale presei române în Transilvania, precum ați le vedesc agitațiunile societății de cultură maghiară, maghiarisătoare.

E în firea omului a crede mai lesne și mai mult pe ai sei de cât pe străini; și ungurii, prin sistema lor de guvernament, au voit și voiesc ca românii de preste munți să fie străini față cu conlocuitorii lor, adică cu ungurii.

Demonstrarea continuă a acestor adevăruri de către „Kulturegylet“ maghiar, alcătuitese după noi binele, ce această societate face, — nici vorbă, fără să vrea — cauzei românilor din Transilvania.

Și efectele acestui bine n'au întârziat a se arăta. Unul din cei mai distinși deputați din camera dela Pesta, d. Grünwald, a dechiarat sus și tare în parlament acum, că starea actuală a Transilvaniei nu mai poate dura; modul, cu care ungurii voiesc a continua relațiunile lor cu românii nu e merit a întări temelii statului ungar, nici a face să prospere încercările unora și altora de a merge din bine în mai bine.

Această declarațiune foarte însemnată, avându-se în vedere pozițiunea autorului ei, alăturată la cele cari din timp în timp scapă altor bărbați politici ai Austro-Ungariei, ne zugrăvesc cu multă vioiciune credința ce începe să nască în mintea oamenilor de stat maghiari, ai aceluia, cari saltă în sus — apucați ca de alte-alea — când e vorba de români și de drepturile lor de oameni și de popor.

Noi luăm act de aceste începuturi, cari prevestesc o schimbare spre bine în viața de preste munți a românilor, și constatăm încă odată că, dacă aceste începuturi se datoresc în mare parte silințelor pacinice dar neîntrerupte ale românilor, ele se datoresc și societății de cultură maghiară și maghiarisătoare.

„Kulturegylet“ face bine românilor, dar îl face fără voie, inconștient, pentru ca să nu știrbească regula istorică, care spune, că „dela ungar românul bine nu vede.“

Corespondențe particulare

ale „Telegrafului Român.“

Scoală de stat în Sécădate.

Comuna Sécădate, lângă Olt comit. Sibiului e locuită de trei confesiuni, români gr. orientali, români gr. catolici și unguri reformați.

Fie-care popor își are preotul său cu biserica și scoala sa, — aceasta așa a fost până la încheierea anului scol. 1884/5.

Nu se poate nega, că fie care comună bisericască în ceea ce privește scoala a făcut până acum atâta cât a putut între impregiurările și condițiunile de cari a putut dispune, — să ținem cel puțin așa, căci nu voim a ținea cont de rezultatele dovedite față cu instrucțiunea, deși acelea n'au putut fi prea strălucite.

În primăvara anului curinte reformat i căpătând un preot nou, acesta îndată după aședarea sa în noua parochiă, se făcù cunoscut cu treaba instrucțiunei școlare a tuturor confesiunilor, vedù că aceea nicăiri nu stă pe o basă puternică și — nu știu din zel cătră stat, sau nemulțămît doar chiar nici cu scoala sa — de loc începù a plănui în capul său scoala de stat în Sécădate, și nelăsând să treacă

Voevod, leat 1594, și vedënd atâta nevoie și greutate pentru birurile și ne avënd cu ce să se plătească de greutățile lor, a venit la jupânul Radu Buzescu clucerul, fiind atunci vel spătar, și de bună voia lor s'au vëndut vecini și cu toți fii lor și toate părțile lor de moșie pe bani gata.

Istoria trebuie să fie nepărtinitoare, să spună adevărul ori care ar fi el, să spună tot adevărul, nețâcând sau lăsând în umbră părțile acele, ce ar întuneca o figură luminată. Ea trebuie să îndeplinească mactima cea frumoasă spusă cu aproape 2000 de ani în urmă de părintele elocuenței romane: *ne quid falsi audeat, ne quid veri non audeat historia*. De aceea să nu ni se țină de rău, dacă am ridicat acest vël deasupra domniei lui Mihai Viteazul, dacă am aruncat această umbră pe o figură scumpă poporului român. Cercetând meritele și greșelile marilor bărbați ai trecutului nostru, vom învăța să-i prețuim în adevărata lor valoare și tot o dată vom deprinde a-i imita în cele bune și a ne feri de greșelile lor.

III.

Mihai Viteazul deci nu era un apărător al poporului de jos contra asupririlor boieresci. Din potrivă el ajută boierilor a așerbi cu totul clasa țărănească, consfințind aședământul „rumâniei.“ El sporesce apoi rândurile acesteia, aruncând în robie un număr însemnat de moșneni liberi, fie prin luarea ca domnesci a proprietăților lor, fie prin siluirea pusă în lucrare asupra lor de a căuta ei singuri o scăpare de suferințele libertății în mormântul sclăviei. Mihai Viteazul nu avea de cât foarte puțin români

mult timp, cercă pe la preoții români pe cale mediată a-și realiza planul, dar aceștia ne dându-i mari speranțe, s'a pus — precum se spune — în conțelegere cu persoanele competente ale statului, și într-o bună dimineață ne trezirăm cu învățătorul de stat în Săcădate, introdus de inspectorul reg. de scoale dl. Trauschenfels.

El poartă numele Mircse Lajos, s'ar părea de stirpe și limbă română, dar e pedagog de pe la Deva; după spusa-i, aci are salar anual de 400 fl. și 100 fl. pentru cuartir.

Duminecă în 6 Octombrie a. c. st. v. s'a publicat în biserica română — fiind de față și învățătorul de stat — începerea învățământului scolar, unde s'a amintit și aceea, că tot odată se începe și la scoala nouă de stat; cine are voie își poate trimite copiii și acolo, ori unde va voi. — Bravo! Vom vedea ce va mai aduce ziua și noaptea și încât vor progresa scopurile puse deja în mașină, — dar să revenim acum la scoalele noastre române.

Scoala greco-orientală are un învățător puțin cualificat, carele de vre-o câți-va ani ține scoală în compania cu preotul, ear scoala greco-catolică de mai mulți ani e provădută cu învățător tot de aceea categoria, dar nici unul nu sunt dotați corăspunđător.

Scirea despre înființarea scoalei de stat așa se vede, că a pus pe gânduri pe preoții români, căci cel greco-oriental se nizu — la înpintenarea protopopului — cu comitetul parochial și ridică salariul învățătoresc la 200 fl. v. a., și deschise concurs; ear cel greco-catolic vėdend că nu poate face salar corăspunđător, ceru înviațiuni dela superiorii sei din Blaș, cari îi respușeră într'o scrisoare să caută a-și afilia scoala cu cea gr. ortodocsă, ca să poată corăspunde așteptărilor, respective să poată sta față cu poziția ce i s'ar pregăti față cu scoala statului.

Nu se scie încât au conferit acei preoți români despre consolidarea scoalelor, și ce rezultat au obținut, — dar se vede, că peatră scumpă n'au făcut, căci în urma concursului, gr. orientali aleseră în prezența și stăruințele poporului — de învățător tot pe cel de până aci ne avend altul mai bun; eară învățătorului gr. cat. i se promise, că va fi pensionat din partea statului. — *Sic!* Ceeace va să se esplice așa, că poate greco-catolicii nu vor mai căpata învățătorii cualificat cu un salariu atât de moderat și ... *eo ipso* copii vor cerceta scoala de stat, nețenend mare cont și teamă de greco-orientali, cari de sine vor adera.

E de însămnat, că copii obligați la scoală ai gr. catolicilor și ai reformaților abia dau laolaltă contingentul ce'l dau al gr. orientaliilor singuri; și reformații s'au declarat, că vor ținea și ei scoala lor confesională ca să nu o pășască cu mai marii lor bisericani, ba fostul lor învățătoriu capelan s'a arătat indignat față de scoala de stat și învățătoriu. — În-zadar, că hărnicia preotului nou reformat e mare și nu e de condamnat ci de imitat, pot lua exemplul preoții nostri români, și să se pună și ei pe terenul de lucru, căci mâne poimăne vom vedea astfel de pași și în alte comune, cari vor avea să iee punct de mănecare din exemplul ținutei preoților din Săcădate, pe cari îi lovi mai întâi casul.

Trecend preste acest istoric al lucrului, îi vine omului a se întreba: — cum de preoții români nu

s'au putut apropia cu sfatul și cu voința ca să facă o scoală corăspunđătoare? oare consultat-au ei ambii superioritățiile lor bisericesci și scolare în cauza aceasta? și dacă au consultat, ce sfat și ce învățătură mai deaproape au primit? De toate aceste dubitez și cu atât mai tare, căci se scie că li s'a promis o sumă nu neînsemnată ca caticheți ai scoalei statului, ba ei erau pe aci să esarēndeze edificiul scoalei gr. orientale scoalei de stat. — Oh Doamne! *Omnia iam fient, fieri que posse negabam!* — Preoți români, preoți de etate și cu studiu, ce veți face cu poporul vostru!? nu ve aduceți aminte, că „Dumneđul cel de sus, mare sarcină v'au pus! scii că voi sunteți următorii apostolului Pavel“!

Uitați-ve că consistoarele voastre sunt aproape de voi, oficiile protopresbiterale și mai aproape; mergeți la ele, descoperiți-le cauza, rugați-le, și ele de sigur ve vor lumina, că ce să faceți, și atunci când de nu ve vor putea ajuta, și voi nu ve veți mai putea susține, supuneți-ve după cuvintele lui Virgil „*Una salus victis nullam sperare salutem*“ —! Căutați însă înainte de toate, ca turmele voastre să nu rămână goale îndesuind staul străin: lăpădați ori ce interese sau scopuri personale, private, egoiste și de supremația vană, uniți-ve în cuget, uniți-ve în simțiri, căci scopul ve este unul, a cresce poporul în frica lui Dumneđului în datinile și obiceiurile străbunilor; luminați îi ca să poată înainta pe calea economiei și a culturei, că numai atunci veți merita a ve numi părinții poporului.

Am scris acest fapt, îndemnat de momentositatea cauzei instrucțiunii noastre populare, dar rog pe Dumneđeu ca să nu mai obvină astfel de lucruri, pe cari ori-ce om, carele ține la laptele mamei sale nu cu plăcere le înregistrează între evenimentele de ți, — cari continuând a urma una după una, nu va trece mult timp și ne vom trezi cu aceea, de ce ne temem. Vađă deci autoritățiile noastre bisericesci și scolare și să nu lase mult timp a trece, ci să adune preoțiile în reuniuni tractuali, să o instrueze. să o deștepte și să o îndrume la țarie de suflet și la lucru, căci ți de ți trece și în fie-care dispar multe vieți de pe orisonul națiunii noastre până vom ajunge la... riul Vavilonului.

Cohalm, 26 Octombrie. Onorată Redacțiune! Trei evenimente importante pentru orașul nostru se întâmplară în săptămâna aceasta. Le voi numera în ordine cronologică cerend-mi înse permisia a le pertracta fără acea ordine. În 23 c. s'a chirotonit de protopresbiter dl. N. D. Mircea.

În 24 c. perdură românii termenul de a recura contra unui conclus deja recurat la în. ministeriu și despre care am vorbit în. Nr 111 al acestui stimat țiar.

L-au perdut românii seduși de oamenii poporului(?).

În 25 c. un ordin dela oficiul comitatens suspendă primariul orașului nostru pre renumitul Fridrich Flagner, pus cu puterea primariu, fără voia locuitorilor.

Primariul comunei noastre fu ales în anul trecut în locul demisionatului primariu Herman. Alegerea s'a amănat de pretorele Baltas sub cuvânt, că ar

fi primit o depeșă dela vice-comite, care îl chiea la Sighișoara, ceea ce s'a dovedit că a fost un neadevăr. Reintorcend-se din Sighișoara fără observarea termenului fără observarea stipulațiunilor clare ale legii, face candidația și alegerea primariului fără voia majorității alegătorilor. Cu toate protestele bazate pe lege (veđi „Telegraful Român“ Nr 96—1884) el fu întărit în Iulie anul acesta.

În anul trecut, ca primariu și președintele comunal, a conclucat la cererea comasării, ceea ce reprezentanța comunală nu o putea face fără aprobarea oficiului comitatens. Pe baza legii cerurăm dela vice-comite să tragă în cercetare disciplinară administrația comunei pentru această călcare de lege. La comitat s'a scuit arătarea. Administrația comunală făcu cererea de aprobare după ce lucrul era isprăvit și după arătarea noastră, care se privi de demnul oficiu ca recurs după vreme. Ne am supus forței.

Cenclusul despre care am vorbit în Nr. 111 al „Telegrafului“ a fost în parte esecutat contra legii; am recurat și am perdut.

Dar „urciorul merge la apă până se sparge.“

În ȗilele trecute corpul reprezentativ, cređend că are de a face tot cu românii, respinge o ordonanță ministerială; oficiul comitatens nu perde vremea și pe primariul, care credea a face tot ce vrea, îl suspendă.

Nu voi vorbi de bucuria românilor, dar de aceea a conlocuitorilor sasi. Clasa plugarilor și proprietarilor sasi îndată ce află despre această destituire, care, ca tot ce e plăcut, se răspândi cu iuțala fulgerului, ținū un banchet ridicand-se la fie-care păhar câte un toast în onoarea aceluia, ce a suspendat pe primar.

Partisanii sau cointeresații primariului din reprezentanța comunală înse demonstrară contra acelei suspensiuni. Sămbătă 25 l. c. era convocat corpul reprezentativ pentru substituirea primariului Membrii interesați, mai cu seamă viriliști, hotărîră a nu lua parte și comerciantul Carl Falk opri pe ori-ce membru al comitetului și șoptindu i ceva la ureche, făcu ca acesta se întoarse la casa sa, făcend astfel grevă.

La oarele ficse în ședința reprezentanței nu erau afară de oficiul comunal numai doi membri români, cari sub președința pretorelui resolviră cestiile dela ordinea ȗilei.

Greva membrilor reprezentanței comunale, se ȗice, ar avea de scop reîntegrarea primariului, sufletul comasării, și tot odată aruncarea vinei, pentru care a fost suspendat asupra pretorelui local (?).

Se vorbesce între oameni, că conclusul care a dărămat pe primar ar fi fost dictat de pretore și scris de notariul comunei. Se mai ȗice că pretorele, primariul și notariul au conferit înainte de ședința și s'au unit în ridicarea acelu conclus periculos. Dar puțin ne împoartă aceasta. Românii și parte din sasi strigă pe toate glasurile: Dđeu să ție pe cel ce l-a suspendat.

Ve rog dle Redactor a publica aceste rēnduri în stim. dvoastre ȗiar și în viitor voi scrie și despre celelalte două evenimente, făcend totodată și istoricul comasării.

Silvius.

în armata sa. El iertă poporului seu tributul de sânge și îi cerea numai contribuții bănesci. Părea că nu mai avea consciința despre vechia valoare militară a românilor, care răspândise în vremile veacului de mijloc reputația lor până la marginile Europei. Mihai Viteazul credea, că poporul român este bun pentru a stoarce bani dela el, nu pentru a-i cere să-și pună în cumpănă vieța pentru țeară și domn.

Mihai Viteazul nu avea încredere în poporul român și de aceea a căđut.

În ȗilele noastre, după atâtea veacuri de restriște, aveam mai mult temei încă decăt Mihai Viteazul de a nu ne încrede în vitejia românilor, care părea că apusese de mult timp acum. Și cu toate acestea memorabilele asalturi dela Grivița dădură de minciună temerile noastre și admirația Europei întreagă justifică pe deplin încrederea pusă în curagiul și bărbăția încercată a țeranului român.

Acest fapt părea însămnat pentru stabilirea adevărului istoric asupra eroului român; neîncrederea în elementul românesc, se adevărește din purtarea lui față cu românii din Ardeal.

Când poporul românesc de peste munți, cel apăsător și schingiuit în modul cel mai barbar de națiunile domnitore ale Transilvaniei, simți că un domn român se coboară grăitor din creștetul Carpaților, ei alergară cu biramada în armata sa și, dând tot odată avēnt dorului lor de răsbunare, începură a măcelări pe nobilii unguri. Mai multe documente atestă acest fapt. Un raport al comisariu-

lui Ungnad către împăratul, din 6 Noembrie 1599, spune: „Omul de rēnd dintre țărani începū pretutindeni a ucide pe nobili“ și alt document din 7 Noembrie același an adaugă: „aici în armată sunt o mulțime de rustici, cari năvălesc casele nobililor și le ard, pe acei prinși dintre nobili îiucid și fac deosebite pradăciuni.“ După spusa unui autor contimporan *Wolfgang Bethlen* această mișcare a țeranilor români luase proporțiunea unei revoluțiuni. El spune: „După ce se lăți faima despre nefericita luptă dela Sibiu și care ca un fulger străbătū repede toată țara, românii din Transilvania făcură conspirațiuni, se uniră cu străinii de aceeași ginte și începură a cutreera țara, năvăleau în casele nobililor, le jefuiau averile“. Și aceste sēlbatiche răsbunări nu erau decăt dreapta răsplată a suferințelor îndurate, căci același autor esplică astfel cauza acestor rășcoale: „Românii din Transilvania, în credința, că au să capete un domn de ginta lor, erau cu atât mai crânceni cu cât mai înainte erau de regulă fundamnați la cele mai grele pedepse. Nici odată furcile, temnițele, sēcurile, cărligele, strungurile și colțurile stincilor n'au omorīt mai mulți criminali ca românii.“

Așa dar românii transcarpatini erau gata să pornească în contra asupritorilor lor, sperand a avea un domn din națiunea lor. În loc ca Mihai să-i sprijine în această tendință, el îi oprește, căci spune același Ungnad în raportul seu, că „Mihai a pus în curēnd un capăt unor asemenea neorēnduiei.“ Mihai din potrivă ține și aici ca și în Muntenia cu

clasa superioară a societății și precum jertfa în Muntenia pe șerbul român clasei boieresci pentru a împedea rășcoala, astfel jertfescă aici nobililor maghiari pe iobagiul român, sperand a căștiga prin aceasta supunerea și ascultarea lor.

Să admitem însă, că bine a făcut Mihai de a împedecat rășcoala românilor, și a protegiat clasa influentă a nobililor maghiari, întru cât el spera prin aceasta să pună mâna mai ușor pe Transilvania. Dar când vede, că încercările sale de împăciuire a nobililor sunt zadarnice, că tot se rășcoală în contra lui, și atunci a trebuit el să țină în frâu întăritata țărănime? Nu trebuia el atunci să deslănțuiască contra revoluțiunii nobililor, revoluția țărănească? Și dacă n'ar fi isbutit la altceva cel puțin ar fi aprins un rug pe mormēntul seu, care ar fi răspândit mult mai departe groaza numelui seu după moarte, de cum fusese în viață.

Mihai Viteazul aleargă la toate mijloacele, rugăminti, promisiuni, umiliri și la acest mijloc atât de energic al constringerei sub voința lui, nu se gândesce nici un moment. El uitase pe români și nu era decăt foarte drept dacă și românii îl uitaseră pe el.

Într'un cuvēt Mihai Viteazul nu se bazează pe armata națională pentru a cuceri Ardealul, nu se bazează pe elementul național pentru a mănține această cucerie, ci jertfescă dincoace și dincolo de munți clasa cea număroasă a poporului de jos unei mâni de privilegiați. Aceste mari greșeli esplică pentru ce el a căđut.

„V. N.“

